

Töretlen tisztelet övezi a szabadságvágy mártírját

Mindössze három évvel az osztrák–magyar kiegyezés után, 1870-ben Nagyvárad lakossága dízsírhely kialakításával tisztelgett az 1848–49-es forradalom és szabadságharc egyik mártírja, a lengyel Rulikowski Kázmér előtt kivégzésének évfordulóján. Az emlékhely ma is áll a városi köztemetőben. Alább korabeli sajtóhírek alapján az emlékműállításról olvashatnak.

Újságban megjelentetett hirdetésekkel értesítették a város lakosságát arról, hogy Nagyvárad méltó módon kíván megemlékezni a magyar szabadság megvédéséért harcoló, majd ezért kivégzett lengyel származású katonatisztról. A közlemények a *Nagyvárad* napilap 1870. augusztus 15-én megjelent lapszámának első oldalán voltak olvashatók. Itt kell megjegyeznünk, hogy a lengyel származású egykori orosz dzsidás százados nevét akár egy cikkben is többféleképpen írták le, mi a sír-emléken feltüntetett változatot használjuk. Az idézeteket betűhíven közöljük.

„Rulikowszki síremléke már föl van állítva, még csak a lengyel sas hiányzik a tetejéről. [...] A felállított gyönyörű emlék megnézésére nők és férfiak igen sokan járnak ki naponta a közeli sirkertbe.” Így szól az egyik hír a Nagyváradban, és többé-kevésbé pontosan közli a márványobeliszkbé vésett feliratot is. Ez a következő: „RULIKOWSKI KÁZMÉR / lengyel születésű / volt orosz dzsidás százados. / A magyar szabadság pártolásáért / kivégeztetett / 1849 augusztus 28-kán. / Béke hamvaira!” Az elkészült síremléket pár nappal az évforduló előtt kiszállították és fel is állították az addig megjelöletlen dízsírhelyre.

A másik közlemény az emlékhely felavatására, eredetileg a kivégzés 21. évfordulójára szervezett rendezvény menetét ismerteti. „Rulikowski Kázmér vértanu síremlék-leleple-

zési ünnepélye f. hó 28-án délután 5 órakor következő rendben fog történni: Négy órakor az összegyűlt polgárság induland a »Sas« vendéglő elől a sírhoz, hol 5 órakor a leleplezési ünnepélyre beszéd tartatik, Ember Pál polgártársunk által. A közönség kényelmére ülőhelyek állnak készen: jegyek előre válthatók Serényi Alajos pénztárnok és Fischer & Falkenheim zölfwautczai üzleteikben, a leleplezési napon a helyszínen a pénztárnál, ára 30 kr. A pénztárnál: ezen ünnepély megörökítésére Papp Gábor ur által irt költemény 20 krért kapható.” Történt azonban, hogy augusztus 28-án rossz idő volt Nagyváradon, így az emlékmű leleplezését szeptember 4-re halasztották. Ez egy fejléc alatti hirdetésben jelent meg a napilapban Hanák Bódog és Erdélyi György szervezőbizottsági tagok aláírásával.

Augusztus 28-án az újságban a sírkőavatás eseményeinek ismertetése helyett egy történelmi visszatekintés jelent meg. Ebből a cikkből szemlélve lássuk, miként tekintett Nagyvárad lakossága a szabadságharcra, és hogyan őrizte a hős emlékét. „Ma huszonegy éve lótték agyon az európai zsarnokok legvadabbikának, az orosz cárnak zsoldosai. Ma huszonegy éve, hogy a szabadságért hön lánzó lengyel szive utolsót lüktetett. Mondjuk el röviden, ki volt e férfi, – eddig a történelem ugysem emlékezik meg róla. Rulikowszky Kázmér Wolhinia Zwiahel helységi születesű, jó módu ifju, az 1849-ik évben hazánkra tört orosz hadseregben a Wosnesenky-féle dzsidás ezredben százados lett. Ezen ezred minden tagja jó módu és mivel fiukból állt, kik mint a leigázott haza fiai, szívükben hordták a szabadság utáni vágyat és nem tudták elviselni azon gondolatot, hogy eszközökké váltak egy testvérnép szabadságának s függetlenségének elnyomására.”

Az ezred minden katonája szavát adta, hogy amint magyar földre lép, a függetlenségükért harcolók mellé áll, és a nemzetét és a magyar nemzetet leigázó cári csapatok ellen fordítja

(folytatás a következő oldalon)

Töretlen tisztelet övezi a szabadságvágy mártírját

(folytatás az előző oldalról)

➤ fegyverét. Számításuk, mint ma már tudjuk, nem vált be, mert Görgey Artúr akkor már a fegyverletételről alkudozott, amikor az ezred magyar földre lépett. Ezért a lengyelek elálltak szándékuktól, egyedül Rulikowski nem engedett, nem hallgatott azokra, akik próbálták lebeszélni az átállásról. „Inkább ezerszer löjjenek főbe, semhoggy kezemet s lelkemet egy szabadelvű testvérnép vérével fertőztessem meg.” A fiatal és művelt kapitány, adott szavához híven, az első adandó alkalmat kihasználva századának egy részével átállt. Bár az ezred parancsnoksága, a tisztek és a katonák is jól tudták, mi történt, a kiadott napiparancs azt hirdette, hogy a kapitányt és századának vele harcba küldött részét a magyarok fogságba ejtették. „A mi ezután következett, ez Görgey eljárásának koronája volt. A világsi fegyverletétel alkalmával Görgey átadta Paskievicsnek a hadifoglyokat, köztük Rulikovszkit, kire azt a megjegyzést tette, hogy ez jószántából, saját akaratából jött át a magyar táborba, minek következtében Rulikovszky, kimondatván a halálos ítélet, N.-Váradon agyon lövetett, 1849. aug. 28-án” – olvashatjuk a lapban.

Az – akkoriban még mélyen, elevenbe vágóan szomorú emlékű – abszolutizmus idején ádázul üldözték mindazokat a polgárokat és hölgyeket, akik kilátogattak a lengyel mártír jeltelen sírjához, s az árulás és a kivégzés fájdalmas emlékét virágokkal próbálták enyhíteni. Ennek ellenére vagy még inkább dacból, minden évben százak keresték fel a kivégzett jelöletlen nyughelyét az évfordulón. Ebből a jeltelen sírból emelték ki és temették újra Rulikowski Kázmért a város által adományozott sírba 1870. szeptember 4-én.

Az avatáson megjelent tömegben még voltak néhányan, akik távolról ugyan, de tanúi voltak az 1849. augusztus 28-i kivégzésnek. Egy Mertz nevezetű fiatalember például egy magas jegenyefára felmászva nézte végig a kivégzést. Ő volt az, aki az oroszok elvonulása után megjelölte a sírt, és ő mutatta meg a hatóságoknak, hol nyugszik a tisz.

Szakítsuk itt meg az emlékműavatással kapcsolatos visszatekintésünket, és lássuk, hogyan is alakult ki a városi köztemető, amely Rulikowski Kázmérről kapta a nevét. A ma ismert temetőbe – területre ez Románia legnagyobb temetkezési helye – már 1870-től te-

metkeztek, de a város csak 1898 tavaszán rendelkezett úgy, hogy a bejáratnál több mint ötven sírt felszámolnak, kialakítják a maig meglévő főutat, és rendezik a főút jobb oldalán lévő parcellákat. Az exhumált holttesteket újratemették, és felosztották a területet. Ez a rész ma is szinte érintetlen, sok régi, a múlt század elejéről származó sírkövet is találunk. Mára már vegyes lett a parcellákba temetettek vallási hovatartozása, de a kialakításkor elől temetkeztek a keresztények, katolikusok, reformátusok és görögkatolikusok, hátrébb, fallal körülkerítve pedig az izraeliták kaptak temetkezési területet – itt a ma is létező, gyönyörű síremlékekkel teli neológ sírkert található. Később egyre bővült a temető, területe mára már meghaladja a 70 hektárt. Annak idején ide, az újonnan kialakított főút mellé, egy vaskerítéssel körülvett sírba temették újra a lengyel szabadsághóst.

A *Nagyvárad* című napilap 1870. szeptember 5-én kéthasábos cikkben számol be a kegyeletteljes, de minden nagyobb pompát nélkülöző emlékhelyavatató ünnepélyről, ami a cikkíró szerint ilyen is kellett hogy legyen: szívből jövő és őszinte. „A hálaérzet, mely az ünnepélyt ülte, nem ismer fényt és szemvakító pompát, a kegyelet a csendet, az áhitatos magábatérést szereti.”

Már délután három órától elindult a nép a temető felé, hogy jó helyről láthassa az ünnepélyt. Fél ötkor érkeztek meg a céhek nemzeti zászlókkal, zenekísérettel, élükön a polgárnaggal és a város küldöttségével. Bihar vármegyét Baranyi Ágoston helyettes alispán képviselte. Hatszáz ülőhelyet alakítottak ki, ezeket javarészt hölgyek foglalták el, ezenfelül – a lap tudósítója szerint – több ezer fős tömeg állt a korlátokon kívül. Akiknek nem jutott hely, azok a temetőn kívül lévő sétányról figyelték a leleplezést. A cikk írója szerint a tömeg a Rhédey kertbe vezető fasorig állt.

A síremlék nemzeti színű zászlókkal volt letakarva, a sírt és a körülötte lévő vaskerítést virágok és koszorúk borították. A sír előtt, szőnyegekkel letakart emelvényen állt a szószék. Pontban délután ötkor állt az emelvényre Ember Pál biharkeresztési lelkész, és alkalmi beszédet mondott. A beszéd közben hullott le a lepel az emlékműről, ami egyszerű gránitoszlop, rajta az írásunk elején már közölt felirattal.

A tudósító szerint „a beszéd alatt a legmélyebb csend és figyelem uralkodott, méltó a

A lengyel szabadságharcosnak méltó emléket állított Nagyvárad

kegyelet ez ünnepélyéhez – csak a szomszéd lövöldéből áthangzó puffogások zavarták a néma áhítatot, melylyel ezer ember hallgatá a beszédet. Senkit egyéni nézeteiért kárhoznani nem lehet. A ki nem akart résztvenni egy egész város hálaünnepén, az jól tette, hogy otthon maradt, vagy máshol keresett mulatságot, de az a néhány puffogató ember oly toleráns lehetett volna, hogy több ezer ember kegyeletét respektálja.”

Idézzünk most néhány gondolatot Ember Pál beszédéből, betűhíven, úgy, ahogy azt az egykori krónikás százötvenkét évvel ezelőtt lejegyezte és közölte a lapban. „Szegény szerencsétlenek, talán egykori szabadságukra s arra gondoltak: mily nyomorult tengődés a legvitézebb nemzet élete is, ha a szabadság légét nem szivhatja! Elég az hozzá, hogy mint a villanyszikra pillanat alatt áthatja az egymásban összeköttetésben álló tárgyak láncolatát: a szabadságvágy tűzszikrája villany gyorsasággal járta át keblüket s részvétre melegülve, a segedelmünkre leendő tömeges áttérés titkos szándékát rejtegették magukban. Tudta ezt az, kitől a haza sorsa ekkor sok tekintetben függött, és ha Ő, – birván a titkok kulcsaival, – felhasználandotta a kínálkozó alkalmat, valószínűleg más fordulatot vett volna az ügyünk. Akkor talán nem végeztetnek ki erőszakos halállal jobbaink, nem bujdosnak ki a

honból ezrenként üldözött honvédaink, nem szenved szinte két évtizedig nyomort, jogaitól megfosztott nemzetünk.

Azonban a titok felfedeztetett. Az árulás csókja Rulikovszki Kázmérra esett, ő volt a kijelölt áldozat és 21 évvel ezelőtt, 1849. aug. 28-án az itt jelenlévők közül is többek láttára főbelövetett azért, mert nemes szive rokonszenvezett a magyarral, – azért, mert a szabadságért küzdött nemzet védelmére állni szándékozott. Nem messze volt ide a sirja – egy időben koszorúkkal ékesítette azt a hálas elismerés, de e tény – bár nem egyéb volt a kegyelet szelid megnyilvánulásánál – veszélyes tüntetésnek tartatván, a sírdiszitók bebörtönöztették, a sir pedig földdel egyenlővé tétetett, hogy a vándoremlékezet se találhassa fel a helyet, hol a drága életszövétnek kioltott.

Ime most 21 év múlva, emlékszobor emelkedik az összeszedett hamvak felett. E szobor az érdemnek méltó tiszteletből emelt emlékszobra. Ha megtörténnék valamikor az, hogy egy szobornál lengyel találkoznék magyarral, fogjanak testvérkezét az itt találkozó, némán, szóltanul s tegyenek magokba szent fogadást, hogy a vész idején egymást el nem hagyandják, e fogadás az egymással jó és balsorsban részvétellel osztozó nemeslelkű, hős jellemű két nemzetnek természetes és kötelességszerű fogadása lesz.

Dicső vértanu! ki életedben szabadságról álmodoztál, de kit az erőszakos halál álmodás nélkül alvó rabjává tett a sir börtönének, a miért sírod szélén utoljára imádkoztál, azért imádkozunk mi is, hogy hazánkkal együtt a lengyelek hazája is szabad és boldog legyen.”

A beszéd után, amiből itt csak részleteket közöltünk, a városi dalárda tagjai Fehérvári karmester vezényletével a nemzeti zászlók köré csoportosulva a Szózat eléneklésébe kezdtek. Mintegy varázsszóra, a kalapok eltűntek a fejekről, és a tömeg a dalárokkal együtt énekelte a „nemzeti ébredőt”.

Az emlékmű avatása óta eltelt 152 év alatt kevés volt az olyan nap, amikor az emlékműhöz vezető lépcsőket ne díszítette volna mécses vagy gyertya, a vaskerítésen ne lett volna koszorú vagy csokor. Mindenszentekkor és halottak napján a kegyelet virágainak és mécseseinek száma megszázszorozódik. Maradjon is ez így addig, amíg Nagyváradon magyar lélek emlékszik az egykor szabadságunkért életét adó hősré, Rulikovski Kázmérra!

Farkas László